

Nübüvvet Kurumu
Peygamberliğin
Gelişi Ve
Vahy

PROF. DR. ÖMER ÇELİK

I. NÜBÜVVET VE RİSÂLET

Nübüvvet, lügat olarak n-b-v kökünden “yüce bir mertebeye sahip olmak” anlamına gelirken, n-b-e kökünden “bilinmeyi haber vermek” manasını ifade eder. "Nebî" kelimesi de n-b-v kökünden “yüce mertebeye sahip kişi”, n-b-e kökünden de “haber veren kişi” anlamını ifade eder. Râğıb'a göre bu lafız, doğruluğundan şüphe duyulmayan haberler için kullanılır.¹

"Peygamberlik" olarak ifade ettiğimiz "nübüvvet" kavram olarak, "insanlara Allah'ın emir ve yasaklarını haber verme görev ve selahiyeti" şeklinde tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle nübüvvet; “Allah ile insanlar arasında dünya ve âhiretle ilgili ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla yapılan elçilik görevidir.”

Râğıb el-İsfahânî nübüvveti şöyle tarif ediyor: Allah ile akıl sahibi kulları arasında dünya ve âhîret hayatlarıyla ilgili ihtiyaçlarının giderilmesi için yapılan elçilik görevidir.²

Lügat olarak “elçilik” manasına gelen “risâlet” kavramı da nübüvvetle eş anlamlı kabul edilmekle birlikte dinî literatürde daha çok nübüvvet tercih edilmiştir. Her iki kavramda asıl unsuru, Allah'ın vahiy yoluyla öğrettiği bilgileri ve O'nun emirlerini insanlara ulaştırıp ilâhî elçilik görevini yapma teşkil eder. Allah'ın elçi olarak seçip görevlendirdiği kişiye nebî yanında resul de denir.

İlâhî irâdenin seçimi neticesinde bu vazifeyi üslenip Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara ulaştıran olağanüstü insanlara da “peygamber” denilmektedir. “Peygamber” farsça bir kelime olup bu, Arapçada "rasûl", "mürsel" ve "nebi" sözcükleriyle ifade edilir. Ancak nebi, yeni bir kitap ve dinle gönderilmeyip, önceki peygamberin kitap ve dinini ümmetine bildirmekle görevli olan kişi demektir. Buna mukabil rasûl kendisine yeni bir kitap ve din verilen anlamına gelmektedir.

Bu açıklamalar ışığında “nebî”, “rasûl”den daha genel bir anlama sahiptir. Her resul nebidir, fakat her nebî rasul değildir. Ancak Kur'ân'da nebî ve rasul kelimeleri birbirlerinin yerlerine de kullanılmışlardır.³

Nebî kelimesi türevleriyle birlikte Kur'ân-ı Kerim'de 75 âyette geçmektedir. Resûl kelimesi ise yaklaşık 263 yerde geçmektedir.⁴

Kur'an'da ve Hadiste Nübüvvet⁵

Kur'an'da Allah Teâlâ'nın Hz. Nûh ve İbrâhim ile soylarından gelen bazı kişilere kitap, hüküm ve nübüvvet lutfedip onları nebî ve resul yaptığı, ayrıca İsrâiloğulları'na kitap ve

¹ Râğıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “nebe” ve “nbv” maddesi.

² Râğıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “nebe” md.; İbn Manzur, *Lisânü'l-'Arab*, “nbv” md.

³ Said Şimşek, Kur'an'ın Ana Konuları, s. 93.

⁴ Muhammed Fuad Abdülbaki, *el-Mu'cemu'l-Müfrehes li elfâz'l-Kur'an*, “nebî” ve “resul” maddeleri.

⁵ Bu başlık altındaki bilgiler, Diyanet İslam Ansiklopedisi, “Nübüvvet” maddesinden alınmıştır.

nübüvvet verdiği belirtilir.⁶ Çeşitli âyetlerden anlaşıldığına göre Cenâb-ı Hak, insanlara yaratılıştan itibaren peygamberler vasıtasıyla doğru yolu gösteren vahiyler ve bunları içeren kitaplar indirmiş, ilk peygamber olarak da Hz. Âdem'i seçmiştir.⁷ Başlangıçta insanlar aynı dine mensup bir topluluktu. Daha sonra Allah her millete birbiri ardınca, iman edip iyi davrananları müjdeleyen, inkâra saplanarak kötü davrananları uyaran nebîler ve resuller göndermiş, onlarla birlikte, ihtilâfa düştükleri konularda hüküm vermek için gerçekleri içeren ve doğruya ileten kitaplar indirmiştir.⁸ Aydınlatıcı bir kandile benzettiği (el-Ahzâb 33/46) peygamberleri vasıtasıyla insanları bilgilendirerek eğitmiş, kitaplarını Cebrâil aracılığıyla ya da doğrudan vahiy yoluyla inzâl etmiş, peygamberleri de aldıkları vahiylerin Allah'tan geldiğine dair zorunlu bilgilere sahip kılmıştır.⁹ Hz. Mûsâ'ya hidayet ve aydınlık kaynağı olarak Tevrat'ı, Dâvûd'a Zebûr'u, İsâ'ya bunları tasdik eden ve Hz. Muhammed'i müjdeleyen İncil'i, son peygambere de geçmiş bütün nebî ve resullerin getirdikleri ilâhî kitapları tanıtıp doğrulayan Kur'an'ı indirmiştir.¹⁰

Peygamberler içlerinde yaşadıkları halkın diliyle ilâhî buyrukları tebliğ etmişlerdir.¹¹ Bu tebliğde Allah'ın birliğine, ilâhî kitaplara, peygamberlere, meleklerle ve âhiret gününe iman etmek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, iyilik yapıp kötülükten sakınmak, ebeveyne iyi davranmak, adam öldürmemek, hırsızlık yapmamak, yoksullara ve yetimlere yardım etmek gibi temel ilkeler yer almıştır. Peygamberler, Allah tarafından elçi olarak görevlendirildiklerini kanıtlayan mucizeler göstermiş, buna rağmen muhataplarının çoğu kendileri gibi beşer türünden fertler olmalarını gerekçe göstererek onlara karşı çıkmış ve getirdikleri vahiyleri “eskilerin masalları, uydurulmuş beşer sözleri, açık bir sihir” diye nitelendirmiştir.¹² İnsanların önceden yeterince uyarılmadıklarını ileri sürmemeleri için peygamberlere verilen mucizeler¹³, genellikle duyulara hitap eden ve tabiat kanunlarını aşan olaylardan veya gayba dair haberlerden meydana gelmiştir. Bu mucizelerin bir kısmı inanmak isteyenleri etkilemeye, bir kısmı da inkâr edenleri helâk etmeye yönelik olmuştur. Bu bağlamda Hz. Nûh'a tûfan ve tûfandan gemi ile kurtulma¹⁴ Hz. Sâlih'e kayadan çıkarılan deve¹⁵, Hz. İbrâhîm'e ateşin kendisini yakmaması¹⁶, Hz. Mûsâ'ya asâsının ejderhaya dönüşmesi¹⁷, Hz. İsâ'ya gökten indirilen sofrâ, ölüleri diriltme, evde yenilen ve yenilmeyip ilerisi için saklanan şeyleri haber verme¹⁸, Hz. Muhammed'e Bizanslılar'ın İranlılar'ı savaşta

⁶ En'âm 6/ 83-89; Meryem 19/49-58; Ahzâb 33/39-40.

⁷ Bakara 2/30, 37; Âl-i İmrân 3/33.

⁸ Bakara 2/213; Yûnus 10/47; Mü'minûn 23/44; Fâtır 35/24.

⁹ Nisâ 4/ 163; Nahl 16/102.

¹⁰ Âl-i İmrân 3/ 3-Nisâ 4/136; Mâide 5/44-46; Furkân 25/1.

¹¹ İbrâhîm 14/4; Şûrâ 42/7.

¹² En'âm 6/25; İsrâ 17/101; Mü'minûn 23/24; Furkan 25/ 5-6; Yâsîn 36/13-15.

¹³ Nisâ 4/164-165.

¹⁴ Hûd 11/36-48.

¹⁵ Hûd 11/61-68.

¹⁶ Enbiyâ 21/51-71.

¹⁷ A'râf 7/103-107.

¹⁸ Âl-i İmrân 3/45-49.

yeneceklerini önceden bildirme¹⁹ gibi mûcizeler verilmiştir. Mûcizelere inanmayan ve peygamberleri aşağılayan inkârcılar değişik felâketler şeklinde tecelli eden başka mûcizelerle helâk edilmiş, daha sonra gelecek nesillere ibret olması için Hz. Nûh ve Lût'un kavimlerinin helâk edilmişlerine dair kalıntılar ve Firavun'un bedeni geride bırakılmıştır. Buna karşılık Hz. Muhammed'in mûcizeleri arasında hissî mûcizeler öne çıkarılmamış, bunun yerine insanlığın kaydettiği gelişime paralel olarak akıl yürütüp bilgi üretmeyi hedefleyen Kur'an mûcizesi indirilmiştir. Onun son peygamber oluşu böyle kalıcı bir mûcizeyi gerekli kılmıştır. Çünkü insanlara gönderilen peygamberlerin mûcizeleri kendi çağlarındaki nesillere hitap ediyordu. Son peygamber için bu mûcize akla hitap eden ve bilgiye dayanan türden olabilirdi²⁰.

Hadislerde de nübüvvet ve peygamberlere dair çeşitli bilgilere yer verilmiştir. Konuyla ilgili rivayetlerde Hz. Peygamber nübüvvetle gayba dair bilgiler arasında bir ilişkinin bulunduğu dikkat çekmiş, nübüvvet ve risâletin kendisiyle sona ereceğini, geride sadece doğru bilgiler içeren sâdik rüyaların kalacağını ve sâlih müminlerin göreceği bu rüyaların müjdeleyici bazı hususlara işaret edeceğini belirtmiş, ayrıca bu tür rüyaları nübüvvetin küçük bir parçası diye nitelemiş, Hz. Âişe de Resûlullah'ın nübüvvetinin, gördüğü sâdik rüyaların aynen gerçekleşmesiyle başladığını bildirmiştir.²¹

Resûl-i Ekrem peygamberleri anneleri farklı, babaları bir olan kardeşlere benzeterek onların insanları aynı dine davet ettiğini açıklamış ve kendisiyle İsâ arasında başka bir nebînin bulunmadığını söylemiştir²².

Resûlullah'a atfedilen bir hadiste 124.000 peygamberin varlığından söz edilmiş, bunlardan 315'inin resul, diğerlerinin nebî olduğu belirtilmiş, ilk nebînin Hz. Âdem, ilk resulün Hz. Nûh, son resul ve nebînin de Hz. Muhammed olduğu, onun gelişiyle nübüvvet ve risâlet binasının tamamlandığı haber verilmiştir²³.

Allah "bezm-i elest"te her peygamberle sözleşme yapmış, her peygambere mûcizeler verilmiş peygamberlere inanmak iman esasları arasında sayılmış ve çocuklara peygamber isimlerinin verilmesi tavsiye edilmiştir²⁴.

Nübüvvetin İmkânı

Kelâmcılara göre nübüvvet hem ilâhî hem beşerî açıdan mümkündür.

İlâhî açıdan mümkündür, çünkü Allah mürîd ve mütekellimdir; bu sıfatlarını nübüvvet vasıtasıyla tecelli ettirir ve bu sayede buyruklarını yarattıklarına iletir. Nübüvvetin

¹⁹ Rûm 30/2-4.

²⁰ Bakara 2/23-24; Ankebût 29/47-51; Ahzâb 33/39-40.

²¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 219; III, 267; Buhârî, Ta'bîr-rü'yâ, 2, 4-5.

²² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 319; Buhârî, Enbiyâ, 48.

²³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 265-266.

²⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 135, II, 341, IV, 129; Buhârî, Fezâilü'l-Şur'ân, 1, Tefsîrül-Şur'ân, 1, Edeb, 109.

imkânsızlığını ileri sürmek Allah'ın bu tür sıfatlarının veya tesirlerinin bulunmadığı, dolayısıyla ekmel varlık olmadığı anlamı taşır²⁵.

Nübüvvet beşerî açıdan da mümkündür. Çünkü bir insanın bedenî ve ruhî özelliklerinde diğer insanlarla aynı durumda bulunması gerekmediğinden peygamberler zümresinin farklı kabiliyet ve özelliklere sahip kılınması, bu sayede onların metafizik âlemle irtibat kurup akıl ve duyular yoluyla üretilemeyen bilgileri alması mümkündür²⁶.

Gazzâlî nübüvvetin mümkün oluşunun tecrübe yoluyla da kabul edilebileceği kanaatindedir. Ona göre insanın uyku esnasında aldığı bilgiler (sâdık rüyalar) nübüvvetin imkânına dair kanıtlardır. Ayrıca kişinin peygamberlerce öğretilen zühd ve takvâ yolunu seçip nefsinde uygulaması halinde keşf ve ilham türü gaybî bilgilere ulaşması mümkündür²⁷.

İbn Teymiyye de velâyet mertebesine erip hakikatleri keşfeden insanın nübüvveti daha kolay kavrayabileceğini söyleyerek Gazzâlî'yi teyit etmekle birlikte hiçbir velînin peygamberin aldığı gaybî bilgilere ve yaşadığı ruhî tecrübeye ulaşamayacağını vurgular²⁸.

İbn Haldûn, sâdık rüyada görülenlerin Allah'ın insan idrakinde yarattığı bilgiler olduğuna dikkat çekerek bu tür bilgilerin peygamberlerce idrak edilen vahiylerin, ayrıca berzah âleminde vuku bulduğu bildirilen hadiselerin imkânını kanıtladığını belirtir²⁹.

Nübüvvetin Gerekliliği

Nübüvvet, Allah Teala'nın insanlığa bir lütfudur ve mutlaka olması gereken bir ikramıdır. İnsanlığın hem dünya hem de âhîret mutluluğunu elde etmesi için gerekli olan en temel bir kurumdur.

İlmiyle her şeyi kuşatan, yaratıklarına sonsuz lutuf ve ihsanda bulunan Allah'ın insanları kendi yol göstericiliğinden mahrum bırakması durumunda inanç ve davranış alanlarında doğruya ulaşmaları imkânsız hale gelir. Cenâb-ı Hak peygamberleri aracılığıyla doğru yolu göstermeseydi kişilerin ve toplumların bu yolu bulmaları mümkün olmazdı³⁰. Allah'ın adl, ber, fettâh, hâdî, hakîm, kerîm, nûr, rahmân, rahîm, rab, raûf, rezzâk, reşîd, vehhâb gibi isimleri O'nun âhirette sorumlu tutacağı insanlara peygamber göndermesini gerekli kılar. Mâtürîdî'nin de sık sık temas ettiği üzere Allah Teâlâ'nın şuurlu bir canlı olarak yarattığı insanı sorumlu tutmaması hikmetle bağdaşmadığı gibi sorumlu kıldığı halde ona yol göstermemesi de O'nun zikredilen isim ve sıfatlarıyla çelişir³¹. Kelâmcıların çoğunluğu bu görüştedir.

²⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü's-sâlikîn*, I, 79-80; Abdüllatif Harpûfî, *Tenkîh'l-keâm*, s. 268-270;

Abdûlmaksûd Abdûlganî, *Mevkîfü'l-felâsife*, s. 47-48; Yusuf Şevki Yavuz, *DİA*, "Nübüvvet" maddesi.

²⁶ Râgıb el-İsfahânî, *Tafsîlü'n-neş'eteyn*, s. 60; İbn Hazm, *el-Fasl (Umeyre)*, I, 139-140; Âmidî, *Ebkârü'l-efkâr*, IV, 51; Yusuf Şevki Yavuz, *DİA*, "Nübüvvet" maddesi.

²⁷ Gazzali, *el-Münkız*, s. 139-145.

²⁸ İbn Teymiyye, *Şerhu'l-Akîdeti'l-İsfahâniyye*, s. 203-205.

²⁹ İbn Haldun, *Mukaddime*, III, 1092-1097.

³⁰ A'râf 7/ 43.

³¹ bk. Maturudî, *Te'vîlâtü'l-Şur'ân*, IV, 53-54; V, 368-369.

İnsan akıl, idrâk ve irâde sahibi bir varlıktır. O, bu kuvvetlerini kullanmak suretiyle dünyadaki mutluluğun yollarını tesbit edip belki huzurlu bir hayat yaşayabilir. Ama âhirette kendisini mutlu kılabilecek esasları keşfedip ortaya çıkarması, ibâdetlerin keyfiyetini ve miktarını bilmesi mümkün olmaz. Çünkü sınırlı olan insan aklı, Allah'ın bütün emir ve yasaklarını kavrayacak ve hikmetlerine vâkıf olabilecek durumda değildir. Kaldı ki birçok yetenek ve özelliğe sahip olmakla birlikte insan, kendisinde bulunan "kuvve-i gadabiyye" ve "kuvve-i şehviyye" gibi kuvvetlerin ve bir takım duyguların etkisinde kalarak kötülük ve zulüm de yapabilir. İşte bundan kurtulması ya da bu durumla hiç karşılaşmaması için, insanın hemcinslerine karşı olan ilişkilerinden tutunuz da kendi nefesine karşı olan tutum ve davranışlarının düzenlenmesine kadar her türlü fiillerinde, ayrıca hangi işlerin insanı cennete hangilerinin cehenneme götüreceğinin bilinmesinde nübüvvet kurumuna ihtiyaç söz konusudur³².

Nübüvvet dünyevî işlerden daha çok uhrevî işlerde büyük önem arz etmektedir. İnsanın aklî yetenekleri ve duyularıyla Allah'ın muradını keşfedip hayatına tatbik etmesi mümkün değildir. Âhirete yönelik bilgiler, ancak bir peygamberin haber vermesiyle bilinebilir. Durum böyle olunca dünyevî işler noktasında olduğu gibi uhrevî işlerde de nübüvvet kurumuna ihtiyaç var demektir.

İnsan duyularıyla Allah'ı algılayamaz. Akıl ise Allah'ın varlığına ulaşmış olsa bile, ilâhî sıfatlar, Allah-insan, Allah-kâinat ilişkisi ve ulûhiyetle ilgili konularda kesin bilgi üretemez. Çünkü ne akıl ne de duyular kesin ve mutlak bir kaynak değildir.

İnsan beden ve ruhtan müteşekkil bir varlıktır. Her iki unsurun kendisine mahsus arzu ve talepleri vardır. Beden arzı, ruh ise semavîdir. Semavî olan ruh, fitratı gereği daima yükselmek ister. Çünkü manevi olarak yükselmek ve mutlak hakikate erişmeye çalışmak ruhun bir ihtiyacıdır. Bundan dolayı söz konusu yüceliği yakalamayan ruhlar muzdarıptır. Buna mukabil insanda tabiatı gereği bedenî arzu ve duygular da vardır ve bunlar da bir ihtiyaçtır. Ruhun ulvî âleme yükselmesi için bu duygulara üstün gelmesi gerekmektedir. Bu galibiyeti gösteremeyen insanlar cismâni arzu ve şehvetlerinin esiri olmaktan kurtulamazlar. İşte insan, varlığında bulunan ve onu daima süflî ihtiraslara sürükleyen bu olumsuzluklardan kurtulup söz konusu yüceliğe erişmek için peygamberlerin tebliğine muhtaçtır³³.

İnsan Allah'ın kendisine tevdi etmiş olduğu sorumluluğu yüklenmiştir. O halde sorumluluk alanına giren esasları ayrıntılı bir şekilde bilmesi icap etmektedir. Bu bilgiye de ancak bir peygamberin tebliği ile ulaşmak mümkündür. Her ne kadar Allah Taâlâ için peygamber göndermek bir zorunluluk değilse de, insanın peygambere olan ihtiyacı sebebiyle her kavme bir peygamber gönderilmiş³⁴ ve peygamber gönderilmediği toplumlara da âhirette

³² Muhsin Demirci, Kur'an'ın Temel Konuları, s. 159-162.

³³ Muhsin Demirci, Kur'an'ın Temel Konuları, s. 159-162

³⁴ Yunus 10/47.

azap edilmeyeceği açık bir dille beyan edilmiştir³⁵. Aksi halde toplumun önündeki yollar tıkanır, onların Allah'a yaklaşmalarına imkân olmazdı³⁶.

Peygamberlerin Ortak ve Farklı Yönleri

Peygamberler, peygamber oluşları bakımından eşittirler. Hepsine iman etmek gerekir. Onların aralarını ayırmak doğru değildir³⁷.

Peygamberler, aynı dini getirmişlerdir. Tamamı Allah'a kulluk etmeye yani Tevhid'e çağırılmışlardır. Ayet-i kerimede şöyle buyrulur:

"Andolsun ki, biz. «Allah'a kulluk edin ve putlardan sakının» diye (emretmeleri için) her millete bir peygamber gönderdik."³⁸

Peygamberlerin hepsi ümmetlerine, **"Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilahınız yoktur"** davetinde bulunmuşlardır³⁹.

Peygamberler, beşer olmalarına rağmen üstün meziyetlere sahiptirler. Akıl, zekâ ve ahlâkî davranışlarıyla üstün oldukları gibi fizyolojik ve biyolojik açıdan da mükemmeldirler. Bedenî bir sakatlık manevî açıdan insanın değerini düşürmez. Ancak başkalarını bir inanca davet eden kimsenin, fizyolojik yapı itibariyle insanların yakınlık duydukları bir yapıda olması gerekir. Aklî ya da ahlâkî bir eksikliğe sahip olmaları da düşünülemez. Böylesi kimselerin başkalarının olumlu yönde etkilemeleri ya mümkün değildir ya da çok zordur. Peygamberler insan olmaları nedeniyle diğer insanlar gibi yer, içer, çarşılarda dolaşır⁴⁰ evlenirler⁴¹ hastalanır, acı veya zevk duyar ve ölürler. Evren üzerinde herhangi bir tasarrufları yoktur, Allah'ın iradesine etki edemez ve gaybı bilmezler. Onların gayb bilgileri, Allah'ın onlara bildirdiği miktardan ibarettir:

"De ki: Ben, Allah'ın dilediğinden başka kendime herhangi bir fayda veya zarar verecek güce sahip değilim. Eğer ben gaybı bilseydim elbette daha çok hayır yapmak isterdim ve hana hiçbir fenalık dokunmazdı, ben sadece inanan bir kavim için bir uyana ve müjdeleyiciyim."⁴²

Bütün peygamberlerin tebliğ ettikleri din aynı olmakla birlikte günlük hayatla ilgili ahkâm ile helal-haram konusunda birtakım değişik hükümler getirdikleri de olmuştur.

³⁵ İsrâ 17/15.

³⁶ Dihlevî, Hüccetullahi'l-baliğa, I, 319. Muhsin Demirci, Kur'an'ın Temel Konuları, s. 159-162.

³⁷ Bakara 2/285.

³⁸ Nahl 16/36.

³⁹ bk. Müminun 23/23, 32.

⁴⁰ Furkan 25/20.

⁴¹ Ra'd 13/37.

⁴² A'râf 7/188.

Kuşkusuz bunlar, insanlığın tarih içerisinde geçirdiği farklı sosyal şartlar ve muhtemelen insan bünyesinde meydana gelen değişikliklerden dolayıdır. Bunda bazı özel şartların etkisi de söz konusudur.

Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)le peygamberlik son bulmuştur. Bu sebeple onun getirdiği hükümlerin tamamı, kıyamete kadar kalıcıdır. Diğer peygamberlerin getirmiş oldukları kitaplar tahrif edildikleri halde Kur'an-ı Kerim'in hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze gelmiş olması bunun delillerinden biridir. Ayrıca Peygamberimizden sonra insanlığın sosyal hayatında, yeni bir peygamberin gelmesini gerektirecek önemli bir değişim olmamıştır.

Şunu belirtmek gerekir ki; Hz. Muhammed (s.a.v.)'in en son peygamber ve Kur'an'ın en son vahiy olması, Müslüman olduğunu ileri sürünlere açıkça çok ciddi bir sorumluluk yüklemektedir. Böyle bir iddia ileri sürmek, sanıldığı gibi bir imtiyaz sayılmaz, sadece bir sorumluluktur. Ama Müslümanlar bunu nedense her zaman özel bir imtiyaz saymışlardır⁴³.

Nübüvvetin Unsurları

Nübüvvet kurumunun en temel unsuru tebliğdir. Çünkü Yüce Allah'ın insanlar arasından seçmiş olduğu peygamberlerine elçilik görevi vermesinin sebebi, onların ilâhî emir ve yasakları insanlara bildirmeleridir. Böyle olunca denilebilir ki, bir peygamberlerin başta gelen fonksiyonu tebliğdir.

Allah'ın, peygamberlerini mucize denilen olağanüstü hâdiselerle desteklemesi de nübüvvetin ikinci unsuru sayılabilir. Zira, mucize gösteremeyen kişinin peygamberlik iddiası hiçbir zaman doğrulanamaz. Tabii ki bu da tebliğ ve davetten sonra söz konusudur. Çünkü tebliğe muhatap olan insanlar şayet peygamberlerinin davetlerine icabet ederlerse, o takdirde mucizeye ihtiyaç duyulmaz. Ancak durum her zaman böyle olmayabilir. Bazen inanmak ve tasdik etmek için mucizeye şiddetle ihtiyaç hissedilebilir. İşte o zaman Allah'ın izniyle peygamberler mucize gösterirler.

II. PEYGAMBERLİĞİN GELİŞİ

Son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.), her ne kadar kendi farkında olmasa da, Cenâb-ı Hak tarafından hususi terbiyeye tabi tutulmuş ve en şerefli peygamber namzedi olarak yetiştirilmiştir. Nübüvvet öncesi yıllarda da hep güzel ahlakın sembolü olmuş, onun hakkında iyilik ve güzellik dışında hiçbir şey nakledilmemiştir. Çünkü o (s.a.v), doğuşundan itibaren “en güzel ahlak” üzere bulunmuştur. Mübarek yaşları kırka doğru yaklaşınca da kendisine peygamberlik verileceğinin ilk işaretleri ortaya çıkmaya başlamıştır.

⁴³ M. Sait Şimşek, Kur'an'ın Ana Konuları, 93-102.

Vahyin ilk olarak nasıl başladığını Hz. Âişe sormuş ve Nebiyy-i Ekrem (s.a.v.) de anlatmıştı. Efendimiz (s.a.v.)'in anlattıklarını Âişe (r.a.) şöyle naklediyor:

“Resûlullah (s.a.s.)’e ilk vahyin başlaması sâdik rüyalar halinde olmuştu. Onun gördüğü her rüya sabahın aydınlığı gibi açık ve net olarak aynen gerçekleşirdi. Bu durum altı ay kadar devam etti. Sonra ona yalnızlık hali sevdirdi. Bu hal sebebiyle Hıra dağındaki mağarada halvete çekilmeye başladı. Birkaç gün bazan de günlerce orada kalıyor ve kendini ibadete veriyordu. Zaman zaman ev halkının yanına gidiyor ve azığını alıp tekrar o mağaraya dönüyordu. Bu durum Hıra’da kendisine ilâhî vahiy gelinceye kadar bu şekilde devam etti. Yine bir gün Hıra’da bulunuyordu ki ansızın vahiy meleği Cebrâil (a.s.) geldi ve:

«Oku!» dedi. Peygamberimiz (s.a.s.)

«Ben okuma bilmiyorum» diye karşılık verdi.

Efendimiz (a.s.) olayın bundan sonraki seyrini şöyle anlatır:

“Melek beni yakalayıp takatim kesilinceye kadar sıktı ve sonra bırakıp tekrar «oku» dedi. Ben de ona «Ben okuma bilmiyorum» dedim. Bunun üzerine beni aynı şekilde tutup takatim kesilinceye kadar sıktı ve arkasından serbest bırakıp tekrar «oku» dedi. Ben yine ona «Ben okuma bilmem» diye cevap verdim. Bu cevap üzerine beni üçüncü kez tuttu ve takatim kesilinceye kadar sıkıp bıraktıktan sonra kendisi okumaya başladı. Alak sûresinin ilk beş âyetini okudu.”

Bu olaydan hemen sonra Nebiyy-i Ekrem Efendimiz’in kalbi korkudan titrer bir halde eşi Hz. Hatice’nin yanına döndü ve “Beni örtün, beni örtün!” buyurdu. Korku hali dininceye kadar bu halde kaldı. Sonra başından geçenleri eşine bir bir anlatarak “Kendimden korktum” diye ilave etti. Bunun üzerine asil bir hanımefendi olan Hz. Hatice kâinatın efendisine şunları söyledi:

“Hayır, asla öyle düşünme! Cenâb-ı Hakk’a yemin ederim ki, Allah hiçbir zaman seni üzüp mahcup etmez. Zira sen akrabanı görüp gözetirsin, işini görmekten aciz olanların yükünü kaldırırsın, yokluk içinde kıvranan fakirlere iyilik eder, onlara son derece faydalı olursun. Misafiri ağırlar ve Hak yolunda ortaya çıkan mühim hadise ve musibetlerde insanlara yardım edersin.”

Bu sözlerden sonra Hz. Hatice, Resûl-i Ekrem’i amcazadesi Varaka b. Nevfel’e götürdü. Cahiliyye döneminde hıristiyanlığı kabul eden Varaka, İbrânice yazı bilir ve İncil’den zaman zaman bazı şeyler yazardı. İleri yaşlarında gözleri görmez olmuştu.

Hatice (r.a.) Varaka’ya:

“- Amcazadem, dinle de bak yeğenin neler söylüyor” dedi. Varaka:

“- Hayrola yeğenim ne oldu, söyle bakalım” diye sorunca Resûlullah (s.a.s.) gördüğü şeyleri bir bir kendisine anlattı. Bunun üzerine Varaka dedi ki:

“- Bu gördüğün, Allah Teâlâ'nın Mûsâ (a.s.)'a gönderdiği Nâmûs diye adlandırılan Cebrâîl'dir. Âh! Keşke senin davet günlerinde genç olaydım. Kavmin seni yurdundan çıkaracakları zaman keşke hayatta olsaydım!” Bu sözler üzerine Allah Resûlü (s.a.s):

“- *Onlar beni çıkaracaklar mı ki?*” diye sordu. O da:

“- Evet, zira senin gibi bir şey getirmiş yani vahiy tebliğ etmiş bir kimse yoktur ki düşmanlığa uğramasın. Şayet senin davet günlerine yetişirsem sana var gücümle yardım ederim” cevabını verdi. Ondan sonra çok geçmedi, Varaka vefat etti⁴⁴.

Peygamberimiz (s.a.v.)'e bu ilk buluşmada Alak suresinin ilk beş ayeti vahyedilmiştir. Bu ayet-i kerimeler şöyledir:

إِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (1)

Rahmân Rahîm Allah'ın ismiyle...

1. Yaratan Rabbinin adıyla oku!

Yüce Rabbimiz, vahye muhatap olan kişi olarak öncelikle Resûl-i Ekrem (s.a.s.) ve onun mübârek şahsında tüm insanlığa ilk tâlimatıyla büyük bir ufuk açar. Doğru yol rehberi olarak indirdiği Kur'ân-ı Kerîm'in ve imtihan için var ettiği hayatın bir hulâsasını verir. İnsanın niçin dünyaya geldiğini beyân eder. “Okumak” için yaratıldığımızı ve bu okumanın da “Yaratan Rab” adına olması gerektiğini öğretir.

Derin bir tefekkürle anlaşılmaya çalışıldığında Cenâb-ı Hakk'ın “Oku!” emrinin şümûlünün son derece geniş olduğu görülür:

“Oku! Allah adıyla oku! Yaratan Rabbinin adıyla oku! İnsanı bir damlacık sudan, rahme tutunan yapışkan bir maddeden yaratan, fakat ona her şeyi okumak, aydınlatmak, anlamak ve anladığını yaşayıp yaşatmak imkânını veren yüce Rabbin adıyla oku! İnsana okumak nimetini ihsân ile en büyük lutfu gösteren Allah'ın adıyla oku! Allah'ın adıyla okunabilecek her şeyi oku! Allah'ın kitâbını oku! Allah'ın âyetlerini oku! Kâinat kitâbını oku! Doğru yolu bulmak ve sapıklıktan uzaklaşmak için oku! İmanını kemâle erdirmek için oku! Öğrenmek için oku! Rabbine yaklaşmak için oku! Sebeplere bakarak o sebepleri yaratanı oku! Esere bakarak ilâhî müessiri oku! Sanata bakarak gerçek sanatkârı oku! Kudret kaleminin bu âleme çizdiği her satırı oku! İnsana bilmediğini öğreten Allah'ın adıyla oku!”

Bu izahtan da anlaşıldığı üzere “oku” emri, sadece zâhir anlamda bir okuma emri değildir. Esasen kalbin, mânevî terbiye, tezkiye ve tasfiye netîcesinde kitap ve hikmetin mâna ve işaretlerini alıcı hâle gelmesidir. Bununla, tecellîlerin yansıma mahalli olan kalple her şeyi okuyabilmek kastedilmektedir. Yâni kâinatın bir kitap hâline gelmesi, kalbin kâinat

⁴⁴ Buhârî, Bed'ül-vahy 3; Müslim, İman 252.

sayfalarını çevirip hikmetleri ve ilâhî sırları okuyabilmesidir. Hâsılı insanın kâinatı, kendini, Kur'ân-ı Kerîm'i okuması, anlaması ve yaşamasıdır⁴⁵.

“Yaratan Rabbinin ismiyle oku!” buyrulmasında pek çok hikmet vardır. Birinci hikmet “ünsiyet”tir. Çünkü isim müsemmâyı çeker. İnsan sevdiğini anar, sevmediğini ise kahren anar. İsimle ünsiyet, kişiyi müsemmâ ile ünsiyete götürür. Allah'ın ismini zikir zamanla insanı Allah'a yaklaştırır. Çünkü dille zikir insanı yavaş yavaş kalple zikre alıştıtır. Bu hâl, neticede insanı lâyıkına muhabbet, müstehakkına nefrete götürür. Ayrıca bu âyet, okumaya Allah adıyla başlamayı emir buyurmakla Kur'ân-ı Kerîm okumaya بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (Bismillahirrahmanirrahim) diyerek başlamanın önemine işaret etmiş olmaktadır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.), besmelenin, yapılması günah olmayan her bir işin başında okunmasının bereket getireceğini beyân etmiş ve: “*Besmele ile başlanmayan her iş bereketsiz olmaya mahkumdur*” buyurmuştur⁴⁶.

Her şeyin yaratıcısı olan Cenâb-ı Hak, ilk mesajlarında “okuma”nın hemen peşinden esas okunması gereken şeylerden birine işaret etmek üzere insanın yaratılışına dikkat çekiyor, onu bir “alak”tan yarattığını beyân ediyor. İnsana kendi zatını yine insanın yaratılışını örnek vererek tanıtıyor:

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (2)

2. O insanı rahim duvarına tutunan aşılınmış bir hücreden yarattı.

Âyette bahsedilen الْعَلَقُ (alak) kelimesi, insanın yaratılış safhalarından bir devreye işaret eder. Hac suresinin 5. ayetinde ve Mü'minûn suresinin 14. ayetinde “nutfe” safhasından sonra “alaka” safhası geldiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla “alaka”, karışık nutfe oluşumundan sonraki safhadır. Bu safha “karışık nutfe”nin yani “döllenmiş yumurta”nın rahme asılmasıyla başlar. Zaten “alaka” sözlük olarak ilişmek, yapışıp tutunmak, bağlı olmak anlamlarına gelir. Bu hususta, aynı zamanda bir tıp doktoru olan Maurice Bucaille şu açıklamayı yapar: “Yumurtanın döl yatağına yerleşmesi, onun pürtüklü özelliği sayesinde gerçekleşir. Bu pürtükler, yumurtanın gerçek uzantıları olup, toprağa yerleşen kökler gibi, yumurtanın gerekli gelişimini sağlamak amacıyla, ihtiyacı olan elemanları almak üzere organın derinliklerine doğru dalar. Bu oluşumlar, yumurtayı kelimenin tam anlamıyla döl yatağına yapıştırır. Bunların bilinmesi ise, ancak çağımızda gerçekleşmiştir. Bu kelimeye «kan pıhtısı» veya «yapışıklık» anlamı vermek uygun değildir. İnsan, asla kan pıhtısı safhası geçirmemiştir. Dolayısıyla kelimenin ilk anlamı «asılıp tutunan bir şey» demek olup, bugün iyice tesbit edilen gerçek duruma da tam tamına uygundur.”⁴⁷

⁴⁵ Ömer Çelik, Hakk'ın Daveti: Kur'an-ı Kerim Meali ve Tefsiri, V, 527.

⁴⁶ Ali el-Mütteki, *Kenzu'l-Ummâl*, I, 555, no: 2491

⁴⁷ Maurice Bucaille, *Kitab-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim*, (trc. Suat Yıldırım), s. 300-301.

“Alak” ve “alâka” aynı kökten gelmektedir. Bu yüzden “alak” kelimesi insanın maddî yaratılışının başlangıcını ifade etmekle birlikte, “rûhî bir alâka” mânasından hareketle yaratılışın başlangıcının maddî mânevî bütün safhalarını ihtiva eder. Aynı zamanda okuyup öğrenme ve öğretmenin de ruhî bir muhabbet ve alâka ile gerçekleşeceğine işaret eder. Diğer bir mâna da, yaratılışın başlangıcının alâka ve muhabbet olmasıdır. Öğrenmenin de, öğretmenin de muhabbete bağlı olduğu ihsas ettirilir. Allah’a inanmanın, O’nu tanımanın ve O’nun rızâsına erişmek için çalışmanın aslı ve esası muhabbettir⁴⁸.

Bütün bu sırları çözmek ve Rabbin sınırsız lutf u keremine erişmek için yine “okuma”nın gerekliliğine işarette bulunmak üzere buyruluyor ki:

إِفْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ (3) الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (4)
عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَم (5)

3. Oku! Rabbin sonsuz lutf ve kerem sahibidir.

4. Kalemle yazmayı öğreten O’dur.

5. İnsana bilmediği her şeyi öğreten O’dur.

Bu âyetler, lutf ve keremi sınırsız olan Rabbimizin insana en büyük ikramlarından birinin onun ilimle donatılması olduğunu haber verir. Bu nimetin de insana ilâhî bir lutf olduğunu hatırlatır. İlimle azıp sapıtılmaması, yaptığı ve kazandığıyla ilgili olarak “kendi bilgimle yaptım”, “kendi bilgimle kazandım” gibi hezeyanlara düşmemesi için ikaz eder.

İnsan dünyaya hiçbir şey bilmez halde gelmekte, ona her şeyi Allah Teâlâ öğretmektedir. İnsanda olmayan kuvvetleri, melekeleri, kabiliyetleri yaratarak, deliller getirerek ve âyetler indirerek vehbî olarak da öğretmekte, kesbî olarak da öğretmektedir. Âyet-i kerîmede şöyle buyrulur:

“Allah sizi annelerinizin karnından hiçbir şey bilmez halde çıkardı; size işitme özelliği, gözler ve gönüller verdi. Umulur ki şükredersiniz.”⁴⁹ (Nahl 16/78)

O, işitme kâbiliyeti ile vahyi duyacak, vahyi işitecektir. Gözler, tefekküre yardımcı olacak, kalp kudret akışlarıyla hissiyat merkezi hâline gelecek, duyarlılık artacaktır. Gönüller de ilâhî idrak, mârifet ve muhabbetten nasibini alacaktır. Ancak bu öğrenmenin insanı mârifetullahı ulaştırması için kalbe bağlı bir öğrenme olması gerekir. Zâten öğrenmekten de maksat Kur’ân ve sünnetin zâhirini halledip mârifetullahta mesafe almak, derinleşmektir⁵⁰.

Hemen ilk âyetlerde “insana kalemle yazının ve bilginin öğretilmesi”ne temas edilmesi dikkat çekicidir. Burada kalem, yazı yoluyla kaydedilip insandan insana, nesilden nesile nakledilen bilgileri ifade etmektedir. Allah Teâlâ’nın her bir insana lütfettiği bilgi farklıdır. Tarih boyu Allah Teâlâ’nın insanlığa ikram ettiği bilgi, ilim ve irfandan, çağlar boyu herkesin

⁴⁸ Ömer Çelik, Hakk’ın Daveti: Kur’an-ı Kerim Meali ve Tefsiri, V, 528.

⁴⁹ Nahl 16/78.

⁵⁰ Ömer Çelik, Hakk’ın Daveti: Kur’an-ı Kerim Meali ve Tefsiri, V, 529.

istifadesi, ancak yazı ve benzeri kayıt yoluyla gerçekleşebilir. Bu hikmete binâen kalemle öğretme gerçeği hususi olarak zikredilir. Bu gerçek, ilâhî talimin bir kanunudur. Kalem olmasa insanların istikameti kaybolur. Zira suhuflar, mukaddes kitaplar hep kalemle devam etmiş, sonraki nesillere nakledilmiştir. İslâm'ın esası olan Kur'an ve sünnet de, ezber ve tatbikatla birlikte en sağlam şekilde kıyamete kadar yazıyla korunup devam edecektir.

Bu âyetlerde “Oku!” emrinin tekrar edilmesi, Kur'ân okurken, ilim öğrenirken, Cenâb-ı Hak'ı zikrederken tekrarın ehemmiyetine işaret eder. Cenâb-ı Hak “yaratma” nimetinden bahsederken “Kerîm” sıfatını; “öğretme” nimetinden bahsederken ise “Ekrem: En Cömert” sıfatını zikretmiştir. Çünkü, en büyük kerem, cömertlik ve iyilik insana mânevî ikramlarda bulunmaktır. Bunun da başında hakiki ilim olan İslâm'ı ve mârifetullâhî öğretmek ve tebliğde bulunmak gelir.

III. VAHY

A. VAHYİN SÖZLÜK VE TERİM MÂNASI

Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'i Peygamberimiz (s.a.s.)'e “vahiy” yoluyla indirmiştir. O halde “vahiy” ne demektir?

1. Vahyin sözlük mânaları

Vahy, Arapça وَحْيٍ kelimesinin masdarıdır. Sözlükte şu anlamlara gelmektedir:

- ✓ Gizli ve süratli bir şekilde bildirmek,
- ✓ Gizli konuşmak,
- ✓ Seslenmek,
- ✓ Fısıldamak,
- ✓ İlham etmek,
- ✓ Emretmek,
- ✓ İşaret etmek,
- ✓ Yazı yazmak,
- ✓ Bir şeyi başkasına ulaştırmak,
- ✓ Elçi göndermek.⁵¹

2. Vahyin Terim Mânası

Vahiy kelimesi terim olarak şöyle tarif edilir:

Genel mânada vahiy, “Yüce Allah'ın varlıklara hareket tarzlarını bildirmesidir.”

⁵¹ Rağıb ei-İsfehânî, “vhy” maddesi; İbn Manzur, Lisânu'ı-Arab, “vhy” maddesi; Ömer Çelik, Tefsir Usulü ve Tarihi, s. 21.

Özel mânada vahiy; “Yüce Allah’ın insanlara ulaştırılmasını istediği tâlimatlarını, emirlerini ve yasaklarını peygamberlerine, alışılmışın dışında gizli bir yolla süratli bir şekilde ulaştırmasıdır⁵².

Önceki peygamberler gibi Peygamberimiz (s.a.s.) de böylesine büyük ilâhî lütfa nâil olmuştur:

Vahyin kaynağı Yüce Allah’tır. Bununla birlikte vahyin Allah’tan peygambere geliş şekillerinde bir kısım farklılıklar vardır:

B. PEYGAMBERİMİZ (S.A.S.)’E VAHYİN GELİŞ ŞEKİLLERİ

Allah Teâlâ insanı yaratmış, onu sahipsiz ve kendi haline bırakmamıştır. Yüce Allah insanla devamlı irtibat ve iletişim halindedir. Onunla konuşur ve onu dinler. Bu durum, bütün insanlar için geçerlidir. Fakat Cenâb-ı Hak, insanlar içinden seçtiği peygamberlerle daha özel mânada konuşur. Onlara dinî buyrukları vahyeder. Bu konuyu ele alan âyet-i kerîmede şöyle buyrulur:

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكْلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَائِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا

فَيُوحِي بآذَنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (51)

“Allah bir insanla ya vahiyle veya perde arkasından konuşur. Yahut ona kendi izniyle dilediğini vahyedecek bir elçi gönderir. Doğrusu O, çok yücedir, her hükmü ve işi hikmetli ve sağlam olandır.” (Şûrâ 42/51)

Âyet-i kerîmeye göre Allah Teâlâ kullarına üç yolla hitap eder, onlarla konuşur:

❖ Birincisi vahiştir.

Bu şekilde vahy, sözün ruhânî bir yolla vasıtasız olarak insanın içine doğması ve alınması halinde tezahür eder. Bu tür vahiy, hem peygamberler hem de insanlardan bazıları için söz konusudur. Peygamberlere uykuda gelen vahiy buna örnek teşkil eder. Kendine bu tarz bir vahiy gelen peygamber uyandığı zaman kalbinde doğruluğu kesin bir bilgi bulur ve onun vahy eseri olduğuna yakînî bir şekilde inanır. Peygamberlerin dışındakilere yapılan bu şekil vahy ise ilham anlamındadır. Nitekim Hz. Musa’nın annesine⁵³ ve Hz. İsa’nın havarilerine⁵⁴ bu tarzda vahyolunduğu belirtilir.

❖ İkincisi, Allah’ın peygamberine perde arkasından hitap etmesidir.

Bunda da vahiy meleği Cebrâil’in aracılığı söz konusu değildir. Allah Teâlâ bazı cisimlerde ve kulaklarda söz yaratıp işittirir. Bu söz doğrudan doğruya kalbe değil, kulaktaki işitme gücüne söylenir ki perde arkasından olması bu yönüyledir. Ayrıca bu tarz bir iletişimde

⁵² Zûrkani, Menahilu’l-İrfân, I, 55; Çelik, age, s. 22.

⁵³ bk. Tâhâ 20/38-39; Kasas 28/7.

⁵⁴ Mâide 5/111.

sözü dinleyen konuşanı göremez. Sadece kendisine yakın bir yerden harikulâde bir şekilde hitap eden gizli bir varlık olduğunu anlar. Allah Teâlâ'nın Hz. Musa'ya Tur dağında bir ağaçta yarattığı sesle hitap etmesi⁵⁵ bu neviden bir konuşmadır.

❖ Üçüncüsü ise vasıtalı vahiydir.

Bu tür vahiyde Allah Teâlâ vahyini bildirmek üzere Cebrâil'i aracı olarak gönderir. Kur'ân-ı Kerîm'in Peygamberimiz (s.a.s.)'e vahyi umumiyetle bu üçüncü yolla olmuştur. Bu tür vahy de iki şekilde gerçekleşir. Birincisi, vahiy meleğinin melekiyetten sıyrılıp beşeriyete inmesi iledir. Nitekim vahiy meleği bazen insan suretinde gelerek Resûlullah (s.a.v.)'in mübarek elini tutmuş⁵⁶, hanımlarının yanında fakat onlara görünmeden Peygamberimiz (s.a.s.)'le konuşmuş⁵⁷, bazen de sahâbeden Dihyetü'l-Kelbî suretinde gelerek yine Efendimiz'le konuşmuştur⁵⁸. İkincisi ise Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'in beşeriyetten melekiyete geçmesi ile gerçekleşmiştir ki vahyin en zor olanı budur ve Kur'an vahiyleri daha çok bu yolla gelmiştir. İşte vahiy meleği Cebrail (a.s) Kur'ân-ı Kerîm'i bu yolla Peygamberimiz (s.a.v.)'in kalbine indirmiştir.

Bu âyet-i kerîme ve Efendimiz'den gelen bilgilere dayanarak Peygamberimiz (s.a.s.)'e vahyin geliş şekilleri şöyle sıralanabilir:

- * Vahyin ilk geliş şekli, sâdık rüya halinde olmuştur. Resûlullah (s.a.s.), sonradan meydana gelecek hâdiseleri rüyasında görür ve bunlar aynen Efendimiz'in gördüğü şekilde gerçekleşirdi.
- * Cebrâil (a.s.)'in asli suretiyle görünerek vahiy getirmesi. Cebrail bu şekilde iki defa görünmüştür. İlki peygamberliğin başlangıcında Hıra mağarasında; ikincisi ise Miraç gecesi Sidretü'l-Münteha'da olmuştur.
- * Meleğin görünmeden Allah'ın sözünü Peygamber'in kalbine ilham etmesi. Resûlullah (s.a.s.)'e en zor gelen vahiy şekli buydu. Zil sesine benzer bir ses duyardı. Ses kesildiği zaman Peygamberimiz (s.a.s.) vahyedilen âyetleri kavramış olurdu.
- * Cebrâil'in insan şeklinde görünmesi. Çoğu zaman Cebrâil sahâbeden Dihye (r.a.)'in suretinde görünerek gelirdi.
- * Peygamberimiz uyanık iken melek görünmeden vahyin kalbine düşürülmesi.
- * Peygamberimiz uyanık iken doğrudan doğruya Allah'ın kelamını duyması. Bu tür vahye Fahr-i Kâinat (s.a.s.) Miraç gecesinde mazhar olmuştur. Namazın farz olması bu şekildedir.
- * Allah Resûlü (s.a.s.) uykuda iken meleğin vahiy getirmesi.⁵⁹

⁵⁵ bk. Tâhâ 20/11-23; Kasas 28/30-35.

⁵⁶ bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 9.

⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 150.

⁵⁸ Buhârî, Fedâilü'l-Kuran, 1.

⁵⁹ Çelik, Tefsir Usulü ve Tarihi, s. 24.

Hangi yolla ve ne şekilde gelirse gelsin vahyin belli bir ağırlığı vardır. Vahiy peygambere ulaştığında bunun dışı yansıyan belli alamet ve işaretleri sözkonusudur:

C. VAHİY ESNASINDA GÖRÜLEN HALLER

Vahiy, kulun Allah'ın hitabına muhatap olmasıdır. Böyle bir hitaba nail olmak sanıldığı kadar kolay ve rahat bir durum değildir. Bilakis oldukça ağır ve zor bir durumdur. Zira âyet-i kerimelerde, Kur'ân-ı Kerîm'in ağırlığıyla yüce dağları yerle bir edecek bir azamet ve kuvvette olduğu bildirilmektedir. (bk. Haşr 59/21) Yine bu gerçeği haber veren bir âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“Resûlüm! Doğrusu biz sana sorumluluğu ağır bir söz vahy ediyoruz.”⁶⁰

Bu sebeptendir ki, gelen vahiyler Allah Resûlü (s.a.s.)'in üzerinde kuvvetli bir tesir bırakır ve Efendimiz'de şu haller görülürdü:

- En soğuk günlerde bile mübârek alınları terlerdi.
- Üzerine büyük bir ağırlık çökerdi.
- Resûlullah (s.a.s.)'in yanında bazen horultuya, bazen de arı uğultusuna benzer sesler işitilirdi.
- Efendimiz'in mübârek yüzleri gül gibi kızarıp, yankları al al olurdu.
- Bazen vahyin şiddetinden üzerinin bir örtüyle örtüldüğü olurdu⁶¹.

Bir yönden büyük bir lütuf bir yönden de belli zorlukları olan vahiy Efendimiz (a.s.) Yüce Rabbimizden alarak bize ulaştırdı. Ancak şunu ifade edelim ki Peygamberimiz'e gelen vahiyler, vahyediliş şekli ve taşıdığı kuvvet itibariyle kendi içinde farklılıklar arz ediyordu:

D. VAHYİN ÇEŞİTLERİ

Peygamberimiz (s.a.s.)'e gelen vahiy genel mânada ikiye ayrılabiliriz:

≅ Birincisi; **الْوَحْيُ الْمَتْلُوُّ** (el-vahyu'l-metlüvv) yani Kur'an olarak okunan ve okunmasıyla ibadet edilen vahiy.

Kur'ân-ı Kerîm'in tüm sûre ve âyetleri bu kısma girer. Bu kısım vahiy, bir hükümdarın elçisine yazılı bir mektup vererek “bunu falana oku” diye emretmesine, elçinin de bunu bir harfini bile değiştirmeden aynen okumasına benzer. Dolayısıyla bu çeşit vahiyde Allah Cebrâil'e “şu ayetleri al, hiçbir değişiklik yapmadan aynen aldığın gibi peygambere oku, peygamber de onu hiçbir harf ilave etmeden insanlara tebliğ etsin” buyurur.

≅ İkincisi; **الْوَحْيُ غَيْرُ الْمَتْلُوِّ** (el-vahyu gayru'l-metlüvv) yani okunmayan vahiy. Buna “hadis/sünnet vahiy” de denilmektedir.

⁶⁰ Müzzemmil 73/5.

⁶¹ Çelik, Tefsir Usulü ve Tarihi, s. 25.

Cebraîl, Allah'tan aldığı vahyi peygambere getirir. Peygamber, Cebrâîl'den aldığı mânaları kavrayarak kendi ifadeleriyle insanlara aktarır. Bu da bir elçinin, hükümdarın taleplerini, öz itibarıyla bunlarda bir değişiklik yapmaksızın, kendi ifadeleriyle ilgili kişilere aktarmasına benzer.

Konuyu iyi anlayabilmek için “Nebevî hadis”, “Kudsî hadis” ve bunlar arasındaki farkı izah etmekte fayda vardır. Kısaca belirtmek gerekirse:

“Nebevî hadis”, “Peygamberimiz (s.a.s.)’e izafe edilen söz, fiil, takrir ve sıfatların bütünüdür.”

“Nebevî hadis”i iki kısma ayırmak mümkündür:

“Tevkîfî olan Nebevî hadis”: Peygamber Efendimiz’in mâna ve muhtevasını vahiyden yani Rabbinden alıp kendi sözleriyle insanlara açıkladığı dinî gerçeklerdir. Dolayısıyla bu çeşit hadiste mâna Allah’tan lafızlar ise Peygamber’den dir.

“Tevfikî olan Nebevî hadis”: Peygamberimiz (s.a.s.)’in vahiy kaynaklı olmaksızın bizzat kendi akıl ve içtihadını kullanarak bir konuda görüş beyan etmesi veya ayetlerden bir mâna çıkarmasıdır. Bu kısım hadiste eğer Peygamberimiz doğruyu isabet buyurursa vahiy onun doğruluğunu ikrar eder. Eğer Peygamberimiz bu görüşlerinde hata ederse, vahiy gelerek o hatayı düzeltir. Nitekim Bedir esirlerinin öldürülmesi veya onlardan fidye alınması konusunda istişare neticesinde Efendimiz (s.a.s.), Hz. Ebubekir’in fidye alınması yönündeki görüşünü benimsemiş, fakat gelen Enfâl sûresi 67. âyet, Peygamberimiz (a.s.)’in bu konuda hata ettiğini bildirmiş, doğru görüşün esirleri öldürmek olduğunu haber vermiştir.

Bunun anlamı şudur: İster “tevkîfî” olsun ister “tevfikî” olsun Efendimiz (s.a.s.)’in dinle alakalı bağlayıcı tüm hadisleri vahyin onayından ve ikrarından geçmiştir. Hepsisi vahiy kaynaklıdır. Nitekim şu âyet-i kerime bu gerçeği bildirmektedir:

“Peygamber, asla kendi arzu ve hevesine göre konuşmaz. Onun bildirdikleri, kendisine Allah tarafından gelen vahiyden başka bir şey değildir.”⁶²

“Kudsî hadis” ise, “Peygamberimiz (s.a.s.)’in Allah Teâlâ’ya izafe ederek naklettiği sözlerdir. Efendimiz o sözü Allah kelamı olarak nakleder. Burada Efendimiz, kendi ifadeleriyle Allah kelamının ravisi olmaktadır.

Kur’ân-ı Kerîm vahyi ile Kudsî hadis arasında şu farklar vardır:

- ❖ Kur’ân-ı Kerîm, Allah Teâlâ’nın lafzı ve mânasıyla birlikte Peygamberimiz (s.a.s.)’e vahyettiği, Araplara meydan okuduğu, Arapların onun en küçük bir sûresine bile benzer bir söz getirmekten aciz kaldıkları Allah kelamıdır. Kur’an’ın bu meydan

⁶² Necm 53/3-4.

okuması devam etmektedir ve Kur'an kıyamete kadar mucize olarak kalacaktır. Hadis-i kudside böyle bir meydan okuma ve i'câz sözkonusu değildir.

- ❖ Kur'ân-ı Kerîm'in bütün ayetleri tevâtür yoluyla günümüze kadar nakledilmiştir. Hadis-i kudsilerin pek çoğu âhâd haberdir.
- ❖ Kur'ân-ı Kerîm hem lafız hem mâna itibariyle Allah kelmâdır. Hadis-i kudsinin mânası Allah'tan, lafzı Peygamberimizdendir.
- ❖ Kur'ân-ı Kerîm'in tilavetiyle ibadet edilir. Hadis-i kudside böyle bir özellik yoktur⁶³.

Yapılan bu açıklamalardan Peygamberimiz (s.a.v.)'in dinî anlamda uyulması gereken hadislerinin ve sünnetlerinin vahiy kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeptendir ki, Allah Teâlâ kendisine olduğu gibi Peygamberimiz (s.a.v.)'e de itaat ve ittibayı emretmiştir. Peygambere itaati kendine itaat saymıştır⁶⁴. İlâhî muhabbet ve rızaya ermenin biricik şartı olarak "Resûlü'ne ittibayı, uymayı" şart koşturmuş⁶⁵.

E. PEYGAMBER (S.A.V.)'E İTAAT VE İTTİBANIN ZARURETİ

Peygamber'in sünnetine ve getirdiklerine uymanın zarureti ifade bakımından şu âyetler ne kadar açık ve tesirlidir:

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا
مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا (65)

"Hayır! Hayır! Rabbine yemin olsun ki, onlar aralarında baş gösteren anlaşmazlıklarda Resûlüm seni hakem yapmadıkça, sonra da verdiğin hükümlere, içlerinde hiçbir sıkıntı ve itiraz duymadan tam bir teslimiyetle bağlanmadıkça gerçek mü'min olamazlar."⁶⁶

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا
وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (51)

⁶³ Mennâ el-Kattân, *Mebâhis*, s. 26.

⁶⁴ bk. Nisâ 4/80.

⁶⁵ bk. Âl-i İmrân 3/31.

⁶⁶ Nisâ 4/65.

“Aralarında hüküm vermesi için Allah’a ve Resûlü’ne çağrıldıkları zaman mü’minlerin yegâne sözü ancak: «Baş üstüne! İştittik ve itaat ettik» şeklinde olur. İşte kurtuluşa erecek olanlar, yalnız bunlardır.”⁶⁷

لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَادًّا
فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (63)

“Ey mü’minler! Peygamber’in sizi çağırmasını, kendi aranızda herhangi birinin diğerini çağırmasıyla bir tutmayın. Allah içinizden birbirlerini siper edinerek sıvışıp gidenleri çok iyi biliyor. Resûlüllah’ın emrine aykırı hareket edenler, artık başlarına büyük bir belânın gelmesinden veya pek elemli bir azâbın tepelerine inmesinden korkup çekinsinler.”⁶⁸

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ
وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا (36)

“Allah ve Resûlü bir meselede kesin ve bağlayıcı bir hüküm verdiği zaman, mü’min erkek veya mü’min kadının, kendileriyle alakalı o meselede başka bir tercihte bulunma hakkı yoktur. Kim Allah ve Resûlü’ne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.”⁶⁹

⁶⁷ Nûr 24/51.

⁶⁸ Nûr 24/63.

⁶⁹ Ahzâb 33/36.

BİBLİYOGRAFYA

Abdüllatîf Harpûtî, *Tenkîh 'l-keîâm*, İstanbul 1330.

Abdûlmaksûd Abdûlganî, *Mevkîfû 'l-felâsife ve 'l-mütekellimîn min münkiri 'n-nübüvve*, Kahire 1993.

Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, I-VI, İstanbul 1992.

Ali el-Mütteki, *Kenzu 'l-Umâl*, I-XVI, Beyrut 1985.

Âmidî, *Ebkârü 'l-efkâr* (nşr. Ahmed M. el-Mehdî), Kahire 1422/2002

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed bin İsmâil, *el-Câmiu 's-sahîh*, I-VIII, İstanbul 1992.

Dihlevî, *Hüccetullahi 'l-baliğâ*, Mısır, 1322.

Ebû Dâvud, Süleyman bin Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvud*, I-V, İstanbul 1992.

Gazzâlî, *el-Münkizu mine 'd-dalâl* (nşr. Cemîl Salîbâ - Kâmil İyâd), Dımaşk 1358/1939.

İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü 's-sâlikîn*, Kahire, 1983.

İbn Haldûn, *Mukaddime*, Kahire, ts.

İbn Hazm, *el-Fasl fi 'l-milel ve 'l-ehva ve 'n-nihal*, thk. Muhammed İbrâhim Nasır, Abdurrahman Umeyre. Cidde : Mektebetu Ukaz, 1982.

İbn Manzur, *Lisânü 'l-'Arab*, Beyrut ts.

İbn Teymiye, *Şerhu 'l-Akîdeti 'l-İsfahâniyye*, (nşr. Saîd b. Nasr b. Muhammed), Riyad 1422/2001.

Maturudî, *Te 'vilâtü 'l-Şur'ân* (nşr. Mehmet Boynukalın), İstanbul 2005.

Maurice Bucaille, *Kitab-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim*, (trc. Suat Yıldırım), İzmir, ts.

Mennâ el-Kattân, *Mebâhis fi ulumi 'l-Kur'an*, Beyrut, 1987.

Muhammed Fuad Abdûlbaki, *el-Mu'cemu 'l-Müfehres li elfâzi 'l-Kur'an*, Beyrut, 1945.

Muhsin Demirci, *Kur'an'ın Temel Konuları*, İFAV yy, İstanbul, 2000.

Ömer Çelik, *Hakk'ın Daveti: Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, Erkam yy., İstanbul, 2013; *Tefsir Usulü ve Tarihi*, Erkam yy, İstanbul, 2012.

Râğîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi garibi 'l-Kur'an*, Beyrut, ts.; *Tafsîlü 'n-neş'eteyn*, Beyrut, 1983.

Said Şimşek, *Kur'an'ın Ana Konuları*, Beyan yy, Konya, 1999.

Yusuf Şevki Yavuz, DİA, "Nübüvvet" maddesi.

Zürkani, *Menahilu'l-Irfân fi ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut, 1995.